

ACC. N:R M. 8630: 1-6.

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: J. F. W. Hjeltnan

Härad: _____

Adress: Ö. Långgät. 19, Ronneby

Socken: Ronneby

Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1942

Född år _____ i _____

"Tosia Bonnadon"

(L. U. F. 44.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

T o s t e b o n n a d a n .

En s. k. folksöndag av alldeles särskilt slag firas årligen i Romeby. Det är "Tostebonnadan" vilken alltid infaller på 3dje Böndagen i juli månad.

Den söndags folkliga festlighet har mycket gamla anor, kanske äldre än någon nu levande ortsinnevånare känner till. Säkerligen har den över 200-årig tradition. Säkert är, att denna dags festliga tradition har sitt ursprung från tiden för hälskällornas upptäckter vid Romeby Hälsobrunn och har i de äldsta tider stått i ett intimare samband med därstädes firade särskilda högtidsdagar.

Den numera oftast förekommande benämningen: "Toliga Bonnaden" och "Tosia Bonnaden" är en på senare tiden tillkommen förvanskning av den ursprungliga benämningen: "Tostebonnadan".

Ursprunget till denna benämning i folkspråket här i Blekinge, härleder sig icke därför, att några precis särskilda orgier skulle förekomma, eller att vildare och oförnuftigare festande med åtföljande bråk och kiv enligt gammalt "Herult" Blekingelyne skulle vara särskilt utmärkande just den dagen. I stället hade denna dag särskilda firande helt andra och religiöst betonade traditioner. Efter vad "de gamla" sedan generationer tillbaka berättat från sin tid, skulle denna dags firande härlekt sitt ursprung från tider, då en mystisk religiös källkultur ännu hägrade och fortfarande levde i folksmedvetandet.

Det är ju allmänt bekant, att vissa källor ansågos såsom helliga och att dess vatten skulle äga en mystisk kraft att hela och hjälpa både mot fysiska och psykiska sjukdomsyftningar. Bruket av dessa källors vatten helgades ju också på sin tid av i Biskopar och Prester och Munkar innan vattnet förvärdes. Den traditionen har också fortlevat härstädes ända till i för ett par år sedan, då "brunnedrickningen" nedlade Brunnedrickningen började ju också först efter "morgonbönen". Detta förekom visserligen varje dag, så länge källorna höllos öppna, men denna dag, som inföll på en av kyrkoärens särskilt utmärkta "Böndagar" fick därigenom sin alldeles särskilda betydelse. Likaså inföll "Tostebonnaden" å andra "Brunnsbalen". Det förekom sålunda, att söndagen före Böndagen kallades första Brunnsbalen och söndagen efter Böndagen tredje Brunnsbalen. Alla dessa tre söndagar utmärktes för ett rikare folkliv än de övriga helgdagarna. Visserligen firades midsommarhelgden med majstång, dans och folklekar, men denna högtid kunde icke mäta sig med det intresse, som "Tostebonnaden" traditionellt innehad långt utanför både ortens och länets gränser.

Benämningen "Toastebonnadan" var ett uttryck för det förmenade galna eller tokiga i att ägna någon som hälst dyrkan åt det mytiska, som ansågs vidlåda det hälsövattnen källorna lämnade. (Ronneby hälsövattnen innehåller en världsbördig järnhalt. Sålunda härleddes benämningen sig från en rent religiös och kyrklig åskådning. Uttrycket "bonne", betyder i folkepråket icke-detsamma som bonde - landbrukare eller landsbygdsbo -, utan var just en beteckning för mera obildade, okunniga, barnsliga och lättlurade individer. I den meningen användes också uttrycket än i dag.)

Färden till Ronneby.

Redan på lördagsaftermiddagen började förberedelserna för färden till Ronneby. Socken eller härradsdräkterna, särskilt de kvinnligas, skulle strykas och fejas. Dessa vackra, pittoreska nationsdräkter användes i mycket stor utsträckning. De av kvinnorna, som ej voro iklädda dessa dräkter buro i regel "silkechaletter" - silkedukar - Vita, gula eller svarta med fransar eller breda spetsar i dukarnas färger. Smyckena, brocherna - vanligen av silver och stora fyrkantiga med infattade röda, gröna, gula och blå stenar - och halskedjorna likaledes av silver eller guld skull framtagas ur förvaringsstället i "leddikan" i de blåmålade förvaringskistorna, som voro mycket almäna icke blott i bondgårdarna, utan även i de små torpen och ryggåsstugorna. Endast på bättre ekonomiskt välsituerade ställen förekommo "byråar" i möbelinnehavet.

"Mateskorna" - numera sällsynta - skulle fyllas med matsäck för färden fram och åter, samt för vistelsen i "byn", som Ronneby eller i folkspråket Ronnaby allmänt benämndes. Karlskrona var "stan" i det folkliga uttrycksättet. Matsäcken best huvudsakligast av bröd och smör, stekt blekingesill, flundror, ägg och framför allt "stinnkakor" (tunna pannkakor) samt gammal stark ost, som var det egentliga "tilltugget" till "färeknäppen". "Perlan" till maten - brännvinet - skulle för all del inte bortglömmas. Så skulle "höskrindan" - vagnen, som begagnades vid hö och sädesbergningen - lövas. Det var att hugga unga björkar och fastbinda dem vid "fjölarna", de höga vagnsайдorna, och hopfästa topparna, så att åkdonet bildade en präktig lövsal eller "lövrass" att åka i. När allt detta bestyr var färdigt, togs några timmar vila. Det var att gå så tidigt som möjligt till sängs, ty tidigt i ottan måste färden företagas för att vara i byn i god tid.

Redan klockan två och tre på sön- och böndagsmorgonen skramlade de första lövryssarna på byns kullerstengator och handklaverspelande och sjungande glada och högtidsklädda almogefolk gjorde sig uppmärksammade av de möjliga sömntyngda sjuväsovarna av byns innevägnare. Ök efter ök körde in i byn och plasserade sina fordon i regel på de härvarande rymliga köpmansgårdarna. Redan där började dagens folkliv. Man skulle bjuda bekants, släktingar och vänner från andra orter på en "färeknepp" med tilltugg. När detta var vederbörligt expedierat, var det att gå vägen ut till Brunnen. Det fanns också "Träckbåtar" (mindre och halvstora blekingeskor) som

framfördes i ån meddelst en lina från en mast i båten och drogs av några personer gående på "träckstigen" vid åns vestra stränder. Märken efter dessa träckstigar finnes ännu kvar trots att strandskoning och rikt buskage tillkommit under senare tid. För ett 70-tal år sedan trafikerades ån av en ångslup: "Ronneby", en liten brunnmålad båt med "aktersalong", samt en annan mera öppen ångslup, som bar namnet: "Ärnan".

Senare under årens lopp tillkommo ångsluparna: "Rottné, Blida, Karö; Freja, Karö och Turist". Den första Karö var förlång för att kunna vända i ån vid ångslupsbryggan i stan, varför den efter ett par år såldes till Karlskrona.

Allessammans äro numera borta - sålda, nedskrotade - och med dem en av de vackraste idyller här funnits i Ronneby.

Vid Brunnen.

Redan i tidig otta hade folket sökt sig ut till Brunnen och samlat sig huvudsakligast i brunnsparken mellan dåvarande societetsbyggnad och de pelarprydda vatteutlämningsställena. Societetshuset var uppfört ungefär där numera dammen med Hasselbergs "Grodan" är plaserad. Byggnaden bestod av två våningar med stora glasverandor i båda våningarna. Längs parkens sidor ända upp emot "Rotundan" - en åttakantig serveringsbyggnad med verandor rundt om och plaserad på höjden framför de nuvarande tennisbanorna - voro grönmålade sittbräden utlagda på bastanta bänkar. ~~Flera sorters "gungor"~~ av skilda slag fanns även i parken till synnerlig förlustelser för de yngre gästerna.

Musiken spelade upp en psalm vari gästerna med bästa röstresurser deltog. Ofblevo morgonpsalmerna härifrån tydligt hörda ända upp till byn. Därefter läste någon prästman morgonbönen. Så sjöngs åter en psalm intonerad av musiken. Härfter började vattenserveringen, som utfördes av nationalklädda flickor. Denna dagen var det särskild stor folkträngsel vid serveringsdiskarna mellan pelarna på utlämningsställena. Serveringen fortgick mellan kl. 6 och 9 på morgonen.

Medan vattnet förtärrdes gick man av och an med det glasrörförsedda vattengläs i handen på promenad i parken. Då träffades vänner och bekanta. Där stiftades nya bekantskaper - diskuterades väder och vind - politik och ekonomi - där uppgjordes plan för nytta och nöjen - redensvovs och allt mellan himmel och jord. Under tiden gav musiken promenadkonsert från sin lilla pavilljong .

Till Kyrkan.

Efter 9-slaget gav folket sig iväg på återtåg till byn. Trängslan var stor på den smala vägen och promenaden påfrestande. Klockan halv tio började kyrktornets vackra och väl toninställida klockor med sina malmröster bjuda till samling. Högmässan intingdes med tre stycken ringningar varav den sista kallades sammanringning

Den lilla 11-hundratalekskyrkan blev snart fullsatt. Båda korgångarna och långgånge fram till altaret fyllides med högtidsstämda människor. Så började kyrkorgeln intona ingångspsalmen med några dånande preludier. Det blev högtid och stämning till andakt för böndagens Gudstjänst, redan från början. Därefter vidtog den ritualmässiga Högvässan - dagens obestridligt förnämsta attraktion - inledd av den mässhaksprydda prestens: "Helig, Helig, Helig är Herren Gud".

Mässan fortgick till vid tolvtiden. Därefter tropgade folket ned i strömmar till stadsparken, där brunnsmusiken började sin promenadkonsert kl. 1 e. m. Folkmassan började så gå rundt och rundt den lilla parken. På denna promenad uppvisades alla de fina finesserna i klädes och prydnadsgrannlåt, som vederbörande innehade. Här koketterade damerna efter sin tids bästa begrepp och här trippade ungdomarna med "näsorna i vädret" och huvudet högt och här svängde ungherrarna med sina spatserkäppar och påtog sig sina respektgivande viktighetsminer. Det var en manekänguppvisning av stora mått för de lyckliga, som lyckats få sig en sittplats på parkens soffor och grönmålade sitthräden.

Efter den en och en halv timmas långa konserten här i parken började det egentliga nöjeslivet på Snäckebacken och Ågårdan.

På Snäckebacken och Ågårdan.

Redan klockan 1 hade musiken i torgparken blivit uppblandad med tonerna och melodierna från de talrika posetiven å Snäckebacken och Ågårdan. Den korta vägstumpen mellan "Fiskbron" och "Snäckebackaledet" var å båda sidor fullsatt med karamell och "sockerpinna"försäljare och "kakakärningar". På Ågårdan, planen mellan gamla mejeribyggnaden och magasinbyggnaden vid ån, där badhuset nu ligger, var komeditältt uppförda jämte "Torners Kaffeurr" - en gammal enhåstradig karussell. Mitt emot ågårdens höga, rödfärgade trädgårdsstaket på dåvarande åkerareal hade en massa tält slagits upp. Här var "Däringers" stora vaxkabinett i tre avdelningar med dansande, trollande och stora vaxdockor utanför tältet på inträdesplattformen såsom en mycket dragande reklam. Här var "Lidners och Palmérs" tvåvåningsskarussell, här var "panor~~er~~^{er}er", skjutbanor, ringkastningar och alla möjliga tivoliöjen. Här uppträdde "Komedianter och eldtände konstnärer". Här var "trolleriprofessorer" med sina förvånandsvärda och oförklarliga konster. Uppå på backen, där pojkar nu spela boll oförhindrat och pingstvännerna uppfört sitt "mötetält", var småcirksa m. m. En var av innehavarna av dessa nöjesanordningar skreko ut sina underbara prestationer till den med lavendel i knäppålen och i övrigt "blomsterkotpnydda" publiken. Dessa "blomsterkostar" var för både manliga och kvinnliga besökare obli-gatoriska denna dag, och spelade en stor roll vid nya bekantskapsstiftande.

Uppå på krönet av backen var dansbanan. Här drog gamla beryktade spelmän sin sprittande dansmelodier på fiolerna. Det var valser och polkor - schottis och marsurkor, Renländare och franceser. Jassemusiken var "gudskelov" okänd på den tiden.

Nedanför höjden vesterut, på den jämna planen, var en gammal träkarusell. Det var endast primitiva träbänkar på karusellgolvet, som drogs rundt av någon dagen lejda karuselldragare, som gingo under golvet och fullgjorde sitt uppdr Den siste ägaren innan rucklet nedrevs var en byggmästare Abrahamsson. De andra tidsenligare karusellerna drogos av vackert utsmyckade hästar, som k immanför karusellgolven.

På Snäckebacken i övrigt hade lag intill lag slagit sig ned i gröngräset under ekarnas täta lövvalv och dukat upp sina medförda matföråd. Det var ett sande folkliv hela eftermiddagen. Här bjöd gubbarna och ungekarlarna sina gumm och kärestor på "komedierna" och karusellernas långa, behagliga turer för 10 Här kastades ringar och vanns småföremål, som sedan bortskänktes till "Tösen Den gamla kaffestugans servering var över förvägan ansträngd med kaffe o läskdrycksservering. Längre ned mot platsen, där realläroverket ligger, lekte de gamla folklekarna: "sjöla makar, två slå den tredje, ringleksaker m. m.

Här på Snäckebacken byttes "örtakostar" och gavs minnesgåvor. Här träffa många för första gången, många av dem skulle sedan bli va vänner, kamrater och makar för livet. Här berättades årets nyheter, gavs råd i allehanda brännande gor och anförslagenheter, och här uppgjordes många små mellanhavanden. Här tänd svartsjukans eldar, som sedan skulle vidare upplamma på hemvägarna. Några sm gruff uppgjordes i regel i all stillhet med någon liten "örfil", eller en var spark i ryggslutet. Särdeles stora eller blodiga slagsmål förekommo ej eller i alla händelser ytterst sällsynta. Endast vid ett tillfälle för ett 40-tal å sedan förekom en större kabalik. Men orsaken till dennas sensationella omfatt då även militärhjälp för ordningens återställande hämtades med extratåg från Breddkra bevärringsplats, låg nog till stor del hos en kolerisk och hysterisk borgmästare, som icke varken kände till blekingelynet eller förstod att "tag folk på rätt manér. Annars förflyt dagen relativt lugnt i glädjens ogrumlade en.

Nöjeslivet fortgick i regel till midnatt, då karusellernas och komedier alla vackra belysningsanordningar släcktes och posetiven tystnade. Många av be arna hade redan dessförinnan saliga och lyckliga somnat i gräset och blevo ej väckta från sina ijuvliga drömmar förr än den nya dagens sol rann upp bortom kullens bergmassiv.

Ja, så firades "Tostebonmadan" förr. Numera har det blivit en ren markr med gipskattförsäljare och allt möjligt och omöjligt marknadskräm t. o. m. bl käril. Dagen har förlorat sin betydelse och gamla karaktär av "folkdag".

Men det är väl så: Allt det gamla primitiva och idylliska i nöjeslivet för länge sedan dömt till undergång. Tidernas allvar bjuder folket helt andra tressen än bibehållandet av det gamla seder och bruk. Det är endast i minnet glimtar från en gången tid med dess traditionsenliga firande av "Tostebonmada åter-i-de återstår och fortlever hos några gamla romnebybor.

M. 8630: 5.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lunds Universitets Folkminnesarkiv.

L u n d.

Till svar å Eder ärade skrivelse angående min förut till Ronneby-Posten inlämnade skildring av "Tostehonnadans" firande i Ronneby får jag anföra:

- 1) Ordet "Herult" även uttalat "jervel" eller "juvel" såsom i uttrycket: "En fi juvel" användes ofta i gamla tider vid betecknandet av någon särskild person. Betecknandet innebar egenskaper såsom: Öppenhjärtad, orädd, utan någon som helst fruktan - en hetstig, vildsinnt, slagfärdig, lättretad och hänsynslös individ. Herult blekingelymne betyder ~~älmade ett öppet~~, men för ~~fiska~~, vid fångt och vildsinnt, lättantänt sinnelag. Detta "Blekingelymne" var mycket vida känt i gamla tider, då knivarerna även sutto ganska lösa vid gräl och tvistigheter.

Ordet "Herul" torde ha sin härstamning från folkvandringens och vikingatiderna och betecknade det äldsta invandrande folkslaget här i Blekinge. En kvarleva härav var i gamla tider ett mycket användt skällsord: "Ronnebytyvk", ett uttryck, som fortlevat ända fram till senare tider, och som man då och då ännu får höra rulla över gamla läppar vid någon förtvyltelse över någon ronnebybo.

- 2) Karnevalståg förekommo icke i gamla tider på "Tostehonnadan". Ej håller å övriga Helgdagar. På senare tider förekom karnevalståg från Folkets Park här stades någon sommarsöndag, men dessa uppträdande tillhöra en mycket senare tid och var ej traditionella.

I brunnsparken anordnades parkfester med tombola och utklädda zigenare-följe såsom spåvän, men dessa fester anordnades merendels av bland brunns-gästernas ungdomar befintliga föreningen "Nytta och nöje" på sensommaren mot brunnsåsongens slut och till förmån för brunnspersonalen såsom baderskorna m. fl.

- 3) Någon särskild städjodag här i Ronneby har icke förekommit såvidt jag själv minnes. Ej håller här jag hört någon av de gamla tala därrom.

- 4) "Kryddkvasten", vilken & "Tostebonnadan" var ytterst traditionell, bars av männen i knapphålet i kavajens kraguppslag, och av kvinnorna fästade på livstycke - kvinnorna buro ganska allmänt nationaldräkter på sön- och högtidsdagar. Kryddkvastarna bestodo av små buketter av lavendel, mynta, nejlikor, rosor, fögt mig ej, reseda och andra småblomster. De byttes ofta, särskilt av ungdomarna då sympatier funnos, och utgjorde oftast ett allmänt medel för inledandet av be- kantskaper.
- 5) Besökarna på Tostebonnadan utgjordes lika mycket av alla åldrar från mycket gamla till små barn. Såväl första som tredje "brunnsbalarna" besöktes mycket, men icke tillnärmelsevis så allmänt som andra brunnsbalen eller "Tostebonnadan" 6) Firandet av "Tostebonnadan" såsom jag förut beskrivit det i korthet, tillgick lika i äldre tider som i senare. Ritualen var: Brunnen - Kyrkan & Stads- parken - Snäckebacken. Något annat har jag icke själv upplevat, ej heller mina föräldrar eller farföräldrar, (alla gamla romnebybor.) Ej heller av några andra gamla infödingar härstades.
- 7) Förutom kyrkobesöket på "Tostebonnadan", möjligg^{Också} vid julottan, var det nog ganska skvalt med kyrkobesöken & övriga böndagar och söndagar. Någon sär- skild angelägenhet var det just ej några andra dagar än den traditionella "Tos- bonnadan".

Tiden för den av mig till Romneby-Posten insända minnesteckningen över "Tostebonnadan" avsåg mediet av 1880 talet. Sedan en tid av 15 år till- baka har "Tostebonnadan" alltmera förlorat sin traditionella särart och blivit en veritabel marknadsdag.

Romneby den 16 Sept. 1942.

Högaktningfullt:

8630

Papper!

Herr Redaktör!

I enlighet med Eder inbjudan om insändandet av några minnen från gamla tiders firande av "Tostebonadan" i Ronneby översändes härmed ett litet bidrag i förhoppning om dess möjlighet för bedömande och användbarhet.

Högaktningfullt:

Åke Jönsson

Adr. Östra Långgatan 19.

M. 8630.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKLIVSARKIV

Innan prisbedömningen av skildringarna rörande Tosa Bonnadan äger rum be vi Eder hava vänligheten besvara de med rött understrukna frågorna för att Eder skildring må bli så fullständig som möjligt.

Om det är någon av dessa frågor som Ni inte själv kan besvara skulle Ni kanske vilja fråga andra äldre minnesgoda personer härrom. Meddela i så fall namn och adress på den person som lämnat upplysningen.

Vad menas med Thorvald? Skildringarna
vill de skildringarna vad ni vill skildringarna
vill de skildringarna vad ni vill skildringarna
vill de skildringarna vad ni vill skildringarna
vill de skildringarna vad ni vill skildringarna